

Priekšvārds

Viens no pirmajiem, ko es sastapu, kad 2001. gada novembrī ieradās Kabulā, bija Sultāns Hāns. Sešas nedēļas es biju kopā ar komandantiem Ziemeļu aliansē, tuksnesī pie Tadžikistānas robežas, Hindukuša kalnos, Penžīras ielejā, stepēs uz ziemeļiem no Kabulas. Es vēroju viņu ofensīvas pret tālibiem, dzīvoju uz akmens grīdas, zemes alās, frontē. Braucu ar preču lidmašīnu, armijas spēkratos, jāju zirga mugurā un gāju kājām.

Pēc tālibu režīma krišanas es kopā ar Ziemeļu aliansi devos uz Kabulu. Grāmatnīcā sastapu elegantu, sirmu vīru. Pēc nedēļām, aizvadītām starp lodēm un šķembām, un sarunām par kara taktiku un militāriem uzbrukumiem pārņēma brīvēstības izjūta, šķirstot grāmatas un runājoties par literatūru un vēsturi. Sultāna Hāna plaukti bija ieliekušies no grāmatām daudzās valodās – dzejoļu krājumiem, afgāņu leģendām, vēstures apcerējumiem, romāniem. Viņš bija apsviedīgs pārdevējs – kad pēc pirmā apmeklējuma izgāju no veikala, es biju nopirkusi septiņas grāmatas. Kad atlika laiks, es bieži tur iegriezos, lai paskatītos uz grāmatām un vairāk parunātos ar interesanto grāmattirgotāju, afgāņu patriotu, kas daudzkārt bija vīlies savas zemes ļaudīs.

– Vispirms manas grāmatas dedzināja komunisti, tad izlauņija modžahedi, pēc tam tās dedzināja arī tālibi, – viņš stāstīja.

Kādu dienu viņš uzaicināja mani mājās uz vakariņām. Ap pārbagāto maltīti uz grīdas sēdēja viņa ģimene: viena sieva, dēli, māsas, brālis, māte, dažas māsiņas.

Sultāns stāstīja dažādus atgadījumus, dēli smējās un jokojās. Noskaņa bija atraisīta – lielā pretstatā vienkāršajām maltītēm kopā ar komandantiem kalnos. Bet ātri vien es

viņiem labpatikās, nevis tad, kad es jautāju. Ne jau vienmēr man bija klāt piezīmju bloks, kad viņiem bija vēlēšanās runāt, – tas mēdza arī notikt, apmeklējot bazāru, autobusu vai vēlā vakara stundā, sēžot uz tepiķa. Lielais vairums atbilžu nāca pašas no sevis – kā atbildes uz jautājumiem, kurus uzdot man nekad nebūtu pieticis fantāzijas.

Grāmatu esmu rakstījusi kā literāru sacerējumu, bet mana stāstījuma pamatā ir pašas piedzīvoti patiesi notikumi vai arī tādi, ko man klāstījuši aculiecinieki. Kad es rakstu par cilvēku domām vai izjūtām, tad pamatā ir viņu sacītais par to, ko attēlotajā situācijā viņi ir domājuši vai jutuši.

Lasītāji man ir jautājuši: "Kā tu vari zināt, kas notiek katra ģimenes locekļa galvā?"

Pats par sevi saprotams, – es neesmu viszinīga rakstniece, un iekšējos dialogus vai domu gaitu varu aprakstīt tāpēc, ka viņi man stāstīja par to, ko domājuši.

Es tā arī nepaguvu iemācīties darī valodu, ko runā Hānu ģimene, bet man paveicās, jo ģimenē vairāki runāja angļiski. Vai tas šķiet neparasti? Jā gan. Bet tāds jau ir mans Kabulas stāsts – stāsts par ļoti neparastu afgāņu ģimeni. Zemē, kur trīs ceturtdaļas iedzīvotāju neprot lasīt un rakstīt, grāmatirgotāja ģimene nav parasta.

Sultāns tēlaino un bagāto angļu valodu bija apguvis no diplomāta, kam mācīja darī. Viņa māsa Leila runāja teicamā angļu valodā, jo bēgļu gaitās Pakistānā bija apmeklējusi skolu un viņai bērnībā vakaros bija angļu valodas stundas. Arī viņa dēls Mansūrs pēc vairāku gadu mācīšanās Pakistānas skolā tekoši runāja angļiski. Tāpēc viņš man varēja pastāstīt par visām savām šaubām, iemīlēšanos un pārrunām ar Dievu. Viņš stāstīja, cik ļoti vēlas attīrīties no grēkiem, un paņēma mani līdzī savā svētceļojumā, kurā es

biju ceturtais – neredzamais ceļabiedrs. Tāpat esmu pieredzējusi – arī lasītājam neredzama – darījumu braucienu uz Pešavaru un Lahoru, *Al Qaeda* medības, iepirkšanos bazārā, gatavošanos kāzām un kāzas, gājusi uz *hammam*, skolu, Izglītības departamentu, policijas iecirkni un cietumu.

Visu citu es pati neesmu piedzīvojusi – ne Džamīlas likteņa drāmu, ne Rahīmullāha pārdrošības. Arī par Sultāna bildinājumu man ir tikai stāstījuši paši tajā iesaistītie – Sultāns, Sonja, viņa māte, viņas vecāki, māsas, brālis un Šarīfa.

Sultāns neļāva dzīvot ģimenē nevienam, kas pie tās nepiederēja, tāpēc par tulku kļuva viņš pats, kā arī Mansūrs un Leila. Protams, ka tā šiem trim cilvēkiem bija katram savs skatījums uz viņu stāstiem par ģimeni, bet dažādās versijas es pārbaudīju, uzdodot vienus un tos pašus jautājumus gan, kad tulkoja Sultāns, gan Mansūrs un dažreiz Leila – šie trīs, starp kuriem pastāvēja vislielākās pretrunas.

Visa ģimene bija piekritusi tam, ka es dzīvoju pie viņiem, lai uzrakstītu grāmatu. Ja bija kas tāds, par ko viņi negribēja, lai rakstu, man to pateica. Tomēr es vēlējos, lai Hānu ģimene un citi attēlotie cilvēki paliktu anonīmi. Nevienam man to nelūdza, bet es uzskatīju, ka tā būs pareizi.

Manas dienas bija tādas pašas kā dienas šai ģimenē: ausmā es pamodos no bērnu kliegšieniem un vīriešu pavēlēm. Pēc tam stāvēju rindā uz vannasistabu vai ielavījos tur, kad visi bija nomazgājušies. Ja man smaidīja veiksmē, tad siltais ūdens vēl bija palicis, bet es ātri ielāgoju, ka atspirdzinoša ir arī sejas apslacināšana ar krūzi auksta ūdens. Pārējo dienas daļu es vai nu paliku mājās kopā ar sievietēm, apmeklēju radniekus un gāju uz bazāru, vai pavadīju kopā ar Sultānu un viņa dēliem grāmatveikalā, pilsētā vai braucienos.

Vakarā kopā ar ģimeni es vakariņoju un dzēru zaļo tēju, līdz pienāca laiks doties gulēt.

Es gan biju ciemiņš, bet ātri pielāgojos. Par mani fantastiski rūpējās, ģimene bija devīga un atvērta. Mēs kopā piedzīvojām daudz jautru brīžu, tomēr es reti kad biju dusmojusies uz kādu tik stipri kā Hānu ģimenē un reti kad biju bārusies ar kādu tik bieži kā tur. Turklāt vēl nekad nebiju jutusi tik stipru vēlēšanos kādam iesist kā tajā ģimenē.

Mani vienmēr provocēja viens un tas pats – vīriešu izturēšanās pret sievietēm. Pārākums viņos bija tik ļoti ieaudzis, ka reti tika apšaubīts.

Es gan tiku uzlūkota kā sava veida divdzimumu būtne. Būdama Rietumu sieviete, es drīkstēju uzturēties kopā gan ar sievietēm, gan vīriešiem. Ja es būtu vīrietis, tad nekad nedrīkstētu dzīvot ģimenē tā, kā dzīvoju es – tik cieši līdzās Sultāna sievietēm –, lai ļaudis nesāktu par to runāt. Vienlaikus vīriešu pasaulē man nekad nekas netraucēja būt sievietei jeb divdzimumu būtnei. Kad svētkus svinēja sievietes par sevi un vīrieši par sevi, es biju vienīgā, kas drīkstēja brīvi staigāt starp abām istabām.

Man nevajadzēja ievērot afgāņu sieviešu stingrās ģērbšanās normas, un es varēju iet, kurp gribēju. Tomēr es bieži uzvilku parandžu – gluži vienkārši tāpēc, lai mani liktu mierā. Būdama Rietumu sieviete, es Kabulas ielās piesaistīju daudz nevēlamas uzmanības. Zem parandžas es beidzot varēju skatīties, cik gribēju, bet mani neviens neuzlūkoja. Kad mēs atradāmies ārpus mājas, es varēju novērot ģimenes locekļus, bet man nebija piesaistīta pārējo uzmanība. Anonimitāte sniedza brīvības izjūtu – tā bija mans vienīgais patvērumš, jo Kabulā diez vai atrodamā kāda vieta, kur cilvēks var būt viens.

Parandžu es izmantoju, arī lai vairāk uzzinātu par to, kā tas ir – būt afgāņu sievietei. Kā tas ir, kad jāiespiežas

aizmugurējās, stāvgrūdām pilnajās solu rindās, kas paredzētas sievietēm, kaut gan autobuss visumā ir pustukšs. Kā tas ir, kad jārāpjas taksometra bagāžas nodalījumā tāpēc, ka aizmugures sēdekļi sēž vīrietis. Kā tas ir, kad tevi uzskata par garu un pievilcīgu parandžu un kad tu uz ielas no vīrieša par to saņem pirmos komplimentus.

Par to, kā es drīz sāku parandžu ienīst. Par to, kā tā spiež galvu un sagādā galvassāpes, cik slikti var redzēt caur astru tīkliņu. Par to, cik parandža ir cieša, cik maz gaisa tajā ieplūst, cik ātri tu sāk svīst, kā visu laiku jāskatās, kur tu liec kāju, jo savas pēdas redzēt nevar, cik daudz netīrumu parandža savēl augšā, cik netīra tā kļūst, cik ļoti tā traucē. Par to, cik liels atvieglojums ir to noņemt, pārnākot mājās.

Es nēsāju parandžu arī drošības labad. Kad kopā ar Sul-tānu braucu pa nedrošu ceļu uz Dželālabādu. Kad bijām spiesti nakšņot netīrā robežstacijā. Kad vēlu vakarā bijām ārā. Afgāņu sievietes lielākoties neceļo, ņemot līdzi dolāru žūksni un datoru, tāpēc parandžās tērtām lielceļa lau-pītāji liek mieru.

Jāuzsver, ka šis ir stāsts par *vienu* afgāņu ģimeni. Ir vairāki miljoni citu ģimeņu. Manējā nemaz nav pati raksturīgākā. Tā pieder tādai kā vidusšķirai, ja Afganistānā par kaut ko tādu vispār var runāt. Daži cilvēki šajā ģimenē bija ieguvuši izglītību, vairāki prata lasīt un rakstīt. Viņiem pietika naudas, un viņi nemira badā.

Ja es būtu dzīvojuši tipiskā afgāņu ģimenē, tad tas būtu bijis laukos, kādā lielā saimē, kur neviens neprot ne lasīt, ne rakstīt un kur katra diena ir cīņa par izdzīvošanu. Es neizvēlējos šo ģimeni tāpēc, lai tā pārstāvētu visas ģimenes, bet gan tāpēc, ka tā mani iedvesmoja.

Kabulā es biju pirmajā pavasarī pēc tālibu bēgšanas. Topavasars uzplauksnija lielas cerības. Cilvēki priecājās par to, ka tālibi ir prom, vairs nevajadzēja baidīties, ka uz ielas tramdīs ticības policija, sievietes atkal vienas varēja iet uz pilsētu, meitenes varēja sākt skolas gaitas, viņas varēja studēt. Bet šim pavasarim bija raksturīga arī pēdējās desmitgadēs piedzīvotā vilšanās. Kāpēc lai tagad būtu labāk?

Vairāk uz pavasara pusi, kad valstī bija salīdzinoši mierīgi, bija manāms lielāks optimisms. Ļaudis kala plānus, aizvien vairāk sieviešu atstāja parandžu mājās, daži sāka strādāt, atgriezās bēgļi.

Režīms – tāpat kā agrāk – svārstījās starp tradicionālo un moderno, starp kaujiniekiem un vietējo cilšu vadoņiem. Hamīds Karzaī šajā haosā centās balansēt un nospraust politisko kursu. Viņš bija populārs, bet valstī, kas vai ģīma no ieroču smaguma un karojošām frakcijām, viņam nebija ne armijas, ne partijas.

Apstākļi Kabulā bija relatīvi mierīgi, par spīti tam, ka tika nogalināti divi ministri, vēl viens kļuva par upuri slepkavības mēģinājumam un iedzīvotāji joprojām bija pakļauti pretlikumīgai darbībai. Daudzi savu paļāvību saistīja ar ielās patrulējošiem ārzemju kareivjiem. Bez tiem atkal būs pilsoņu karš, sacīja ļaudis.

Es uzrakstīju par to, ko redzēju un dzirdēju, un šajā grāmatā esmu centusies apkopot iespaidus par vienu pavasari Kabulā, par dažiem cilvēkiem, kas cenšas nomest ziemas sastingumu un dzīt asnus, un citiem, kas uzskata, ka liktenis tiem joprojām lēmis "ēst putekļus", kā būtu izteikusies Leila.

Osne Seierstade

Oslo 2002. gada 1. augustā.